

här obeveklig punkt för ett av de mörkaste kapitlen i historien om fejderna mellan lappar och nybyggare i våra fjälltrakter i början av förra århundradet.

Rättegångsprotokollens [✓]stebenta kurialsvenska återger inte bara epilogen; man kan följa det ohyggliga drama som ändade med de tre lappmännens död på stupstocken. Handlingen är i korthet följande:

Vid midsommartiden 1812 kom undersåkersbon Petrus Jonsson Åhrberg och hans hustru Anna Larsdotter med tre minderåriga barn upp till sjön Sjouten i Frostvikens socken i avsikt att slå sig ner där som nybyggare. Deras enda tillgång, förutom en okuvlig håg och arbetsvilliga armar, var två kor, några får och getter samt en hund. Trakten var jungfrulig för nybyggare, för inom hela nuvarande Sjoutnäsets kapellområde fanns då inte en enda bofast människa. Däremot tycktes det ha varit gott om lappar i trakten.

Åhrberg utsåg ett område på sjöns norra sida som plats för sitt nybygge, ungefär där byn Inviken nu ligger. Under sommarens lopp uppförde han en primitiv stuga och ett fähus samt bärgade vinterfoder åt boskapen från de starrmyrar och naturliga slätterängar, som fanns i riklig mängd i omgivningen. Allt såg lovande ut för framtiden. Ingen främmande människa visade sig, utan nybyggarna kunde ostörda sköta sina förehavande här ute i vildmarken.

Fram på senhösten kom emellertid några lappar från Millestskog skattefjäll ned till Sjouten för att beta sina renar. Dessa förstörde några av Åhrbergs starrhässjor, vilket retade denne i så hög grad, att han uppsökte lapparna och fordrade ersättning för den lidna skadan. En häftig ordväxling utspann sig, och denna slutade med att Åhrberg tilldelade lappmannen Clement Bengtsson en örfil.

Detta uppträde väckte en våldsam förtrytelse hos lapparna, i synnerhet som de ansåg, att Åhrberg var den felande parten, eftersom han, enligt deras uppgift, gjort intrång på deras marker.

Påföljande natt uppsökte Clement Bengtsson, Jon Jonsson den äldre och Jon Jonsson den yngre samt deras drängar Nils Pålsson och Thomas Thomasson Åhrbergs nybygge. Avsikten med deras besök torde ha varit dubbel, dels att utkrä-

va hämnd för den skymfliga behandlingen, dels att sätta stopp för den i deras ögon olagliga bosättningen. Initiativtagare till denna nattliga hämndeaktion torde ha varit den mest förorättade - Clement Bengtsson. Denne och Jon Jonsson den yngre var beväpnade med lodbössor. Jon Jonsson medförde ett vargspjut, i den händelse bössorna inte skulle fungera. Lapparna gick brutalt och hänsynslöst tillväga. ".....och ner de i Nybygget inkommit genom den största dörren samt Åhrberg och hustrun, på Lapparnas tillrop rest sig upp i sängen, skjutit, Clement åt Åhrberg och Jon Jonsson åt hustrun, så att skotten träffat i bröstet åt hjärtat, samt hustrun och Åhrberg genast nedfallit, litet rört sig och strax avlidit, varpå Jon Jonsson stoppat fnöske i hålen, så att blödning därutur skulle förekommas."

Efter detta kallblodiga dåd band mördarna samman sina skidor, på vilka de släpade liken ut i skogen ett stycke från nybygget. De tre barnen i stugan lämnades åt sitt öde.

Följande dag infann sig Jon Jonsson den äldre och hans son åter på platsen, medförande en ackja, som de lastade full med frusen vinterfisk ur nybyggarens förråd.

Kylan och svälten fullbordade småningom tragedin i det lilla nybygget vid Sjoutens strand. När folk omsider började ana oråd och uppsökte Åhrbergs stuga, fann de barnen liggande döda i sängarna med torrköttstycken i sina utmärglade händer. I fähuset hade kreaturen mött köld- och svältdöden. Demördades kroppar återfanns aldrig. Sannolikt hade de blivit bortsläpade och uppätta av rovdjur.

Hammerdals tingslags häradsrätt dömde i början av följande år de huvudagerande till döden. De övriga, lappdrängarna Nils Pålsson och Thomas Thomasson, ansågs visserligen delaktiga i mordgåringen men med hänsyn till den beroendeställning i vilken de stod till sina husbönder, fann rätten skäligt att endast utmäta fängelsestraff. Domarna överklagades men "Kongl Maj:t och Rikets Svea Hovrätt" fann inga skäl att ändra underrättens utslag beträffande Clement Bengtsson, Jon Jonsson den äldre och Jon Jonsson den yngre. För Nils Pålsson och Thomas Thomasson däremot blev hovrättens utslag gynnsammare. - "Varemot

lappmannen Nils Pålsson, enär de mot honom inlupne liknelser icke utgöra fullt bevis om den honom tillvittnesbrottslighet, från allt ansvar befriades, samt lappdrängen Thomas Thomasson ansågs böra sin oskuld till gode njuta...." Mördarnas underdåniga nådeansökan blev som tidigare anförts, avslagen. Annat var knappast heller att vänta, då det i den begångna gärningen inte gärna kunde framdras någon förmildrande omständighet av större vikt. Sedda mot bakgrunden av den rättsuppfattning, som var rådande för ett och ett halvt sekel sedan får väl de avkunnade domarna anses stå i överensstämmelse med gällande praxis.

--

2. Kungl. Mj:ts utslag uti det av Kongl. Maj:ts och Rikets Svea Hovrätt den 2 augusti avdömde och i underdånighet hemställte mål, angående lappmännen Clement Bengtsson, Jon Jonsson den yngre, Jon Jonsson den äldre och Nils Pålsson samt lappdrängen Thomas Thomasson anklagade, de tre förstnämnde för det de skola avhänt nybyggaren Per Jonsson Åhrberg i Sjøugden samt hans hustru Anna Larsdotter livet, samt Nils Pålsson och Thomas Thomasson för delaktighet i samma gärning, och Nils Pålsson dessutom för det han skall för längre tid sedan till döds ha skjutit en okänd man vid Orrnäs fjället. Uti vilket mål, som av Hammerdals tingslags häradsrätt blivit undersökt och jämväl avdömt, hovrätten sig utlåt, att alldenstund lappmännen Clement Bengtsson, Jon Jonsson den yngre och dennes fader Jon Jonsson den äldre var för sig frivilligt och sammanhängande bekänt det de, uppretade av den ordväxling, som en söndagseftermiddag trenne veckor efter Helgamässodagen 1812 förefallit mellan nybyggaren Åhrberg samt bemälte lappmän och därvid Åhrberg även skall ha tilldelat Clement en örfil därför att renar hade nyss förut nedtrampat höhässjor för Åhrberg, hava efter Clement Bengtssons förslag och gemensamt fattat beslut, dels för att hämnas oförmälte händelse, dels i avsikt att förgöra nybyggarna, vars bosättning därstädes ledde till förment hinder och skada för lapparnas renbete, begivit sig åstad påföljande måndagsnatt, som

inträffade mellan den 23 och 24 november nästlidet år, försedda Clement och Jon Jonsson den yngre med var sin lodbössa laddad med kula, samt Jon Jonsson den äldre med så kallat lappspjut att av honom begagnas till nybyggarens dödande, därest skotten ur bössorna felade, och när de i nybygget inkommit genom den största dörren samt Åhrberg och hustrun på lapparnas tillrop rest sig upp i sängen, skjutit Clement åt Åhrberg och Jon Jonsson åt hustrun, så att skotten träffat i bröstet åt hjärtat, samt Åhrberg och hustrun genast nedfallit, litet rört på sig och strax avlidit, varpå Jon Jonsson stoppat fnöske i hålen, så att blödning därutur skulle förekommas, Clement och Jon Jonsson sammanbundit sina skidor och hulpits åt att på dem släpa de döda kropparna ett stycke norr ut åt skogen, där de kvarlämnats samt Jon Jonsson den äldre och Jon Jonsson den yngre dagen efter åter infunnit sig vid nybygget med en s.k. ackja och av nybyggarnas kvarlåtenskap tagit så mycket saltad fisk, som i ackjan kunnat rymmas. Och av vilken våldsgärning även inträffat den rysliga följd, att nybyggarnas trenne minderåriga barn lämnade utan hjälp och tillsyn av hunger och köld enligt vederbörande läkares intygande tillsatte livet. Ävensom deras instängde kreatur av svält blivit döda. Förden skull och ehuru Åhrbergs och hans hustrus döda kroppar icke kunnat igenfinnas utan troligen blivit av vilddjur bortsläpade och förtärda, så att förhållandet och beskaffenheten av den skada Åhrberg och hans hustru erhållit, ej kunnat utrönas, likväl och emedan det av Clement Bengtsson, Jon Jonsson den yngre och Jon Jonsson den äldre erkända förfarande med Åhrberg och hans hustru voro av åtskilliga omständigheter styrkt; Ty funno Hovrätten lappmännen Clement Bengtsson, Jon Jonsson den yngre och Jon Jonsson den äldre vara lagligen förvunna att med berätt mod avhända Åhrberg och Anna Larsdotterlivet, hava nattetid gått hem i deras hus och där mördat, Clement mannen och Jon Jonsson den yngre hustrun, uti vilken vilja och gärning Jon Jonsson den äldre även varit, och det genom Clement och Jon Jonsson tillika vålat de tre minderåriga barnens hjälplösa tillstånd och död, varförutan de orsakat skadan å kreaturen samt Jon Jonsson den äldre och Jon Jonsson den yngre genom våldet fått tillfälle åtkomma en del av nybyggarnas egendom, Och

prövade hovrätten den förre i förmåga av 20 kap.1 § missgärningsbalken, enligt förordningen den 20 januari 1729, 12 kap. 1 o. 2 §§ samt 28 kap nyssnämnda balk rättvist det skulle Clement Bengtsson, Jon Jonsson yngre och Jon Jonsson äldre för omförmälte brott sig själva till straff och andra till varnagel var för sig mista högra hand samt varda halshuggna och steglade. Varförutom av deras egendom skulle gäldas de döda kreaturens värde, 46 riksdaler banko till Åhrbergs och Anna Larsdotters arvtagare samt 112 riksdaler 32 skillingar samma mynt för 169 dagsverken, som åtgått till de döda kropparnas eftersökande. Varemot lappmannen Nils Pålsson, enär de mot honom inlupne liknelser icke utgjorde fullt bevis om den honom tillvittnesbrottslighet, från ansvar befriades, samt lappdrängen Thomas Thomasson ansågs böra sin oskuld till godo njuta. Och hava Clement Bengtsson, Jon Jonsson den yngre och Jon Jonsson den äldre uti inkommen ansökan i underdånighet anhållit att av gunst och nåd från dödsstraffet vara förskonade. Med Kongl. Maj:ts Högsta Domstol beslutit.

Haga slott den 29 sept. 1813

Kongl. Maj:t har i nåder låtit sig föredragas rannsakingen i detta mål med omförmälda underdåniga böneskrift. och finner å ena sidan Hovrättens utslag vara lagligen grundat, samt å andra sidan icke skäl att Clement Bengtsson, Jon Jonsson den äldre och Jon Jonsson den yngre någon nåd förunna. I följd varav de komma att det ådömda dödsstraff undergå. Det vederbörande till underdånig efterrättelse länder.

L.T. Risell.

Föregående Kongl. Maj:ts nådiga utslag har den 17 i denna månad och i vederbörlig ordning gått i laga fullbordan å lappmännen Clement Bengtsson, Jon Jonsson äldre och Jon Jonsson yngre, vilket härmed intygas av Hammerdal den 19 november 1813.

G.L. Öhrling

Kronolänsman.

3. Ur "Bodum vår socken" sid 145.

År 1817 dog i Fjällsjö församling avrättade lappen Jon Jonssons änka Stina Pålsdotter. För femtio år sedan levde ännu här gamla, som kunde berätta om "Tok-Jonke", lappen, som jämte sin fader och en annan lapp, mördade en nybyggare och hans hustru i deras stuga vid Sjougden 1812 och sedan lät nybyggarens tre barn ömkligen dö av svält och köld. Ogärningen röjdes av "Tok-Jonke", som i fyllan och villan jojcade om dådet, och mördarna blev avrättade.

--

4. En tragisk historia. Av K.I. Högmark.

Tingsstället i Lorås början på 1880-talet, kanske förlagt dit därför att Lorås var den by inom Hammerdals tingslag, som låg närmast till för häradshövdingen. Han fick därigenom så kort resa som möjligt. Invånarna inom tingslaget fick däremot längsta möjliga resa. Frostviksborna, åtminstone de som bodde överst i socknen, hade väl 20 mil eller mer till Lorås.

Ett mål som avdömdes i Lorås var angående dramat vid Stor-Sjougden i Frostviken i november 1812, då nybyggaren Per Jonsson Åhrberg och hans hustru mördades. Deras tre barn, varav det äldsta var en flicka på 11 år, lämnades kvar i nybygget. Flickan lär ha ramlat ned från en stege och skadat sig, så att hon ej kunde hjälpa sina yngre syskon, utan barnen och de husdjur som fanns frös och svält så småningom ihjäl.

Åhrberg med sin familj hade slagit sig ned vid Östra Baksjön, som egentligen är en vik av sjön Stor-Sjougden i Frostviken. Upprinnelsen till den osämja som ledde till dådet torde ha varit att nybyggarna fått några av sina starrgolv nedtrampade och förstörda av renar.

För mordet anklagades lappmännen Klement Bengtsson, Jon Jonsson d.ä. och Jon Jonsson d.y. De tre dömdes av häradsrätten i Lorås den 28 juni 1813 till högra handens mistande, halshuggning och stegling. Rättens ordförande var

häradshövding Joh. Montelius, som var känd som en rättvis och opartisk domare.

Domarna över de trelappmännen fastställdes av hovrätten och en nådeansökan till Konungen lämnades utan beaktande.. Domarna gick i verkställighet i oktober 1813 på en plats några hundra meter söder om färjstället över Strömsundet.

Bankdirektör Olof Olofsson i Strömsund (Bank-Olle) har omtalat, att hans mor var sex år gammal, då avrättningen skedde och att hon liksom andra ortsbor var "utkommenderad" att åse det som skulle hända, ty lagens bokstav skulle till fullo åtlydas: "androm till varnagel".

Det var en förfärlig historia. Först handavhuggningen, sedan halshuggningen och slutligen den offentliga steglingen, allt ackompanjerat av lapparnas och släktingarnas skrik och gråt..

"Domarstolen", som sannolikt utgjorde sittplats för häradshövding Montelius, då han läste upp ovannämnda domslut, har årtalet 1700 under sitsen. Den är från "Gamla gästgivargården" i Lorås, där tinget förmodligen hölls. Byggmästare Olof A. Lorentzon, Hammerdal, inropade stolen på auktion efter änkan Brita Larsson i Lorås år 1936. Han skänkte sedermera stolen till hembygdsföreningen.

Ovanstående skildring av dramat vid Sjougden utgör i huvudsak utdrag av en uppsats av Per Nilsson-Tannér i ÖP 1952.

--+

5. Sjougden.

En tragisk historia ur nybyggarlivet föå över hundra år sedan.

För ett par år sedan tvistade klerker och lärde sinsemellan i tidningspressen hur namnet Sjougden skulle skrivas och uttalas. Nu är det postverket som kommit i bryderi om vad poststationen på denna plats skall heta. Detta för tanken till ett sorgespel som utspelades här för över 100 år sedan. Handlingarna i målet omtala att dagen efter midsommardagen 1812 befann sig en

nybyggarfamilj på vandring i skogarna ovanför Flåsjön på gränsen mellan Jämtland och Ångermanland för att bosätta sig bland fjällen.

Familjen som hette Åhrberg och var från Undersåker bestod av man, hustru och tre barn - två flickor och en gosse. De medförde två kor, 10 getter och 5 får. Mannen var en stor stark karl i 30-årsåldern och hustrun något äldre. Alla buro en bakmes där de hade kläder och husgeråd. Endast den yngste, en pojke, slapp bära någon mes, men i stället skulle han fösa på kreaturen. De voro alla klädda i den på den tiden brukliga klädedräkten i västra Jämtland och barnen liksom föräldrarna gingo i träskor. De hade vandrat genom Mörsil, Alsen, Offerdal, Föllinge, Håggenås och Ström och fortsatte nu till Sjougden. De voro säkert trötta efter den långa vandringen och samtidigt voro de i stor spänning för att se hur det ställe som myndigheterna anvisat dem skulle vara. De vilade ännu en gång hos en nybyggare i Harrsjön, och denne varnade dem för lapparna. Men Åhrberg ville ej tro att dessa skulle utgöra någon fara. Familjen läste Nohrborgs postilla, de sjöngo en psalmvers och så fortsatte de sin vandring.

Och så kommo de till Sjougden där de funno en risikoja, som en annan nybyggare lämnat av rädsla för lapparna. Vid höstens inbrott hade Åhrberg en bostad färdig för sin familj och sin boskap. Hans hustru och barn hade bärgat foder till kreaturen. Allt syntes vilja gå nybyggarna väl i händer.

En granne Per Göransson i Gärdnäs som brukade fiska i Sjougden och hälsa på nybyggarna, sade alltid på tal om lapparna att nog skulle de komma. De hade ett ont öga till nybyggarna som slagit sig ned på deras urgamla trakt. En söndag sedan Åhrberg läst texten för den sina talade han om att han tänkte gå till lapparna, vilket han också gjorde trots hustruns förskräckta protester. De äro inte farliga, menade Åhrberg, de bara skryta och skrävla.

Lapparna och nybyggaren kommo genast i gräl - lapparnas renar renar hade trampat ned nybyggarens höhässjor, och nybyggaren hade fiskat i lapparnas fiskevatten. De hotade å ömse sidor med stämning till tinget.

Så gick det några dagar. En natt vaknade äldsta flickan som tillsammans med sina syskon låg på höskullen, vid att hon hörde några besynnerliga ljud nerifrån. Genom en springa i golvet såg hon att huset var fullt av lappar.

Barnen ropade på föräldrarna men blevo tillsagda att hålla sig tysta, och därefter hörde de att lapparna gävo sig iväg.

Den 12 december 1812 befunno sig två nybyggare från Harrsjön och Gubbhögen på väg till Åhrbergs nybygge. De hade inte på länge hört något från familjen Åhrberg och voro rädda att allt inte stod rätt till. När de kommo fram till stugan möttes de endast av en utsvulten hund och inne i stugan lågo barnen stelfrusna och döda. Även korna, fåren och getterna lågo döda i sina bås. Den ende överlevande tycktes vara hunden. Åhrbergs och hans hustrus kläder hängde framme men i övrigt syntes inte ett spår efter dem.

De båda männen läto allt vara som de hittat det, låste dörren och begåvo sig hem för att underrätta länsman.

Den 15 mars 1813 hölls ting å Lorås gästgivargård i Hammerdal. Där var liv och rörelse, när tinget skulle börja. Häradshövding Johan Montelius i Södergård, Brunflo, hade pliktskyldigast infunnit sig för skipande av lag och rätt. Montelius som nog vid denna tid stod på höjdpunkten av sin domargärning i Jämtland var omtyckt som domare, tålmodig i avhörande av parternas långrandiga utläggningar. Nämndemän voro Olof Olofsson i Näs, Per Mattsson i Lorås, Olof Samuelsson i Ede, Måns Persson i Fyrås, Per olofsson i byn, Nils Mattsson i Grelsgård och Johan Olofsson i Hallen. Många mål voro före, men de flesta hade nog kommit av intresse för ett av dem - målet om nybyggaren Åhrbergs och hans hustrus försvinnande. Åklagare var länsmanen Öhrling. Han anmälde att paret försvunnit, och att deras barn och kreatur svultit ihjäl, vilket intygades av dr Pehr Rissler. Som misstänkta för mordet nämndes lappmännen Jon Jonsson d.y. och Nils Pålsson.

- För in Jonsson, befallde domaren.

Det blev ett långt förhör, men den åtalade nekade till allt vad som lades honom till last.

Vid förhöret med Nils Pålsson påpekade domaren, att denne, enligt vad som uppgivits, hotat piska och driva bort nybyggaren Åhrberg.

- Nej, jag har aldrig hotat någon nybyggare, blev svaret.

Ett flertal vittnen, grannar till nybyggaren hördes, och av vittnesmålen framgick bl.a. att några lappar, som varit fulla nere i bygden, låtit ett och annat ord om mordet undslippa sig..

De tilltalade nekade dock fortfarande till allt.

Så småningom föllo misstankarna på ännu en lapp, som togs i långvarigt förhör. Sammanträdet varade från tidigt på morgonen till långt ut på eftermiddagen. Talgljusen flämtade framför domaren och tingsskrivaren Bergstrand. Det var kvävande varmt i den överfyllda tingssalen och sammanträdet uppsköts till den 17 mars.

De anklagade var denna gång mer nedslagna och verkade allvarliga. Förhören blevo även nu långa men ledde till intet - lapparna nekade fortfarande. Målet uppsköts och man bestämde att urtima ting skulle hållas, var till flera lappar, som misstänktes vara delaktiga i brottet, skulle inkallas.

Det urtima tinget hölls den 25 maj, och nu stodo även lapparna Klement Bengtsson, Jon Jonsson d.ä. och Thomas Thomasson bland de åtalade. Förhören varade i flera dagar och till slut föll den ene efter den andre till föga och erkände att de mördat nybyggarparet och sänkt deras döda kroppar i sjön. Lapparna fingo följa med för att utpeka stället där de sänkt de döda kropparna, men liken återfunnos aldrig.

De häktade fördes nu till Östersunds fängelse, och den 28 juni ägde nytt urtima ting rum. Åklagare var denna gång länsman Höglund.

Lappmännen Klement Bengtsson, Jon Jonsson d.ä. och Jon Jonsson d.y. dömdes att sona sina brott genom döden. De skulle halshuggas. Domen överklagades hos hovrätten, som emellertid stadsfäste denna. Avrättningen ägde rum vid Ströms kyrka.

Många år ha gått efter denna tragiska händelse och andra nybyggare ha tagit vid där Åhrberg slutade. Nu är Sjougden med kringliggande bygd ett välordnat samhälle, som har både kyrka (kapell), landsväg och poststation..

(Ovanstående skrivelse är undertecknad Jörn och daterad 1933 11/3. Med penna har någon skrivit: Nybyggaren från Gubbhögen var Petter i Högen).